

Friða Ísberg

ŽYMEJIMAS

Iš islandų kalbos vertė
Rasa Ruseckienė

Sofoklis

Vilnius, 2023

Laila,
kodėl mudviejų pokalbiai visada turi pakrypti tokia linkme? Ar negalim kalbėtis apie dalykus nepridėdamos „tai tik mano nuomonė“? Aš nesu niekuo įsitikinusi. Tiesiog gilinausi į kontrargumentus, bandžiau suprasti, kuo toji nuomonė grindžiama. Nepakenčiu tos niekieno žemės, tarp mudviejų atsiradusios. Nepakenčiu, kad visuomenė turi visada pasidalyti į dvi kariaunas, ginančias savo tvirtoves, ir kad išdrįsusius atsidurti per vidurį nušauna ir vieni, ir kiti. Taip, ir, kiek pamenu, „politika“ reiškia ne „priešingus polius“, kaip norėtum manyti. „Politika“ radosi iš graikiškos sąvokos „politikē“, reiškiančios „miesto reikalus“.

Tai nėra ir neturėtų būti už arba prieš. Šiaurinis polius ar pietinis polius.

Aš nemaniau teisinti nei vieny, nei kitų. Tiesiog norėjau pasakyti, kad skridimas V formos rikiuote sumažina oro pasipriešinimą ir palengvina paukščiams kelionę virš jūrų. Plasnodamas sparnais paukštis sukuria kylančią oro srovę, kuria pasinaudoja už jo skrendantis. Išsimušęs iš rikiuotės paukštis pajunta didesnę priešinę vėją ir vėl skuba grįžti už kažkieno nugaros. Būrys laikosi kartu, nes tai efektyviausia, bendrija

padidina sėkmės tikimybę. Nesvarbu, kad skrydis V formuote išrikiuoja paukščius pagal jėgą; stipriausieji skrenda pirmieji, skrosdami vėją. Nes kuo toliau į galą, tuo lengvesnis skrydis. Lengviausia būtų skristi viduryje, bet paukščiai to neleidžia, nes tada niekuo neprisidedi prie būrio. Kiti ima klykauti ir bartis.

Tuo neketinau pasakyti, kad psichopatai – ir ne, aš atsisakau nusilenkti šiam absurdiškam ortodoksiniam reikalavimui kalbėti apie „moralinių sutrikimų turinčius žmones“ – yra stipriausi paukščiai. Psichopatas paprastai įsitaiso taip, kad skristų per vidurį, bet atrodytų lyg skrendąs voros smaigaly. Psichopatas nėra stiprusis paukštis, veikiau silpniausia būrio grandis. Atkreipk dėmesį į žodžio „silpnas“ dviprasmybę, nes silpniausios visuomenės grandys – individai, netalkinantys grupėi, – tiesiogine prasme laikomi ligoniais. Mes suplakame šiuodu draugėn: sveikas ir sergąs, silpnas ir stiprus.

Tai, žinoma, primena Nietzsche. Skirtumą tarp gėrio ir blogio, gėrio ir piktybės. Tu turbūt dabar vartai akis, bet tai svarbu. Anot mūsų moralinių nuostatų, visumai naudingos savybės yra „geros“ (empatija, noras padėti), o keliančios grėsmę – „blogos“ (egocentrizmas, antisocialumas). Tai, aišku, kertasi su mūsų pamatine intuicija: „Kas man gerai, yra gėris, kas man blogai, yra blogis.“

Bet dabar mūsų grupė (banda, visuomenė) sutelkė jėgas prieš psichopatiją. Tam tikros žmogaus savybės, anksčiau siejamos su jėga, pavyzdžiui, testosteronas ir agresija, nūnai tapo ne tik nuodėmingu nėšiu, bet tiesiog ligos simptomais. Tai tas pat, kas sakyti, kad peiliai yra nuodėmingas nėšis, ligos simptomai. Taip, peiliai gali būti pavojingi, kiek žmonių mirė nuo peilių dūrių? Bet vis tiek jais naudojamės kiekvieną dieną visose pasaulio virtuvėse.

ŽYMĖJIMAS

Aišku, suprantu, kodėl taip atsitiko, – labai ilgai buvo mėginta veikti pokalbiu ir švelnumu. Bet kaip tada bus su paukščiais, kurie tikrai stiprūs, kurie iš tiesų skrodžia vėją skrendantiems iš paskos? Pažvelkim į Altingą, koks jis tapo, kai buvo nubalsuota už parlamentarų žymėjimo prievolę. Dabar tauta tikrai žino, kad Altinge nėra nė vieno psichopato; daugiau nebegalime sušluoti politikų į psichopatijos šiukšlyną, kai mums tai patogu. Bet parlamentarai vis tiek šneka aptakiai. Nė vienas nebedrįsta kalbėti aiškiai, nes agresija laikoma smurtu.*

Štai taip. Žodžių reikšmės plečiasi ir siaurėja, išsišakoja ir susipina. Įrankiai tampa mirtiniais ginklais, o stiprybės – silpnybėmis. Viskas kiekvienąsyk priklauso nuo konteksto.

Tai pasakiusi žengsiu žingsnį atgal ir atsiprašysiu, kad vakar išlėčiau pro duris. Bet turėtum žinoti, kad puolu kaip įmąnydama priešintis, kai mane taip priremia prie sienos; arba turiu pritarti ortodoksijai, arba esu blogas žmogus. Tiesiog leisk man kvėpuoti, Laila. Leisk man tiesiog tai apsvarstyti, nevadindama manęs „vilku avies kailyje“. Neteisinga, kad ideologinės spekuliacijos virsta asmeniniais kaltinimais. Jei mudvi ketiname likti draugėmis kitus dvidešimtį metų, turėtume gebėti kalbėtis taip, kad viskas nevirstų gynyba ir puolimu, laužu ir nuodėguliais, ugnimi ir pelenais.

Tėja

* Islandijos parlamentas (čia ir toliau – vert. past.).

ŽYMĚJIMAS

1

Pakeliui į darbą Vetura rajono kavinėje pastebi šmėkštelint tamsiaplaukį vyrą, tie tvirti pečiai kažką primena ir to pakanka, kad viskas vėl išsijudintų. Ji įstengia nusigauti už kampo, iš kavinės regėjimo lauko, tada jai pakerta kojas, rankos bejėgiškai nusvyra, viskas per daug raišku, spalvos ryškios, detalės išdidėjusios. Zojė pypsi: *181 širdies dūžis per minutę*. Ją užplūsta tas pats slogus jausmas kaip visada: Jis ją seka, žino, kur ji dirba, vėl pradeda viską iš naujo, jai reikia slėptis. Kažkas priėjęs teiraujasi, ar jai viskas gerai, balsas pasiekia ją po kurio laiko, o gal jos smegenys pavėluotai suvokia žodžių prasmę, ir ji sako Taip, viskas gerai, jai menstruacijos, ji liepia Zojei neskelbti pavojaus, visai nenori, kad imtų kaukti sirenos kaip praeitąsyk, ji iškvepia, įkvepia oro, iškvepia: Jis negali čia patekti. Jam neleista užsukti į šį rajoną. Tai negalėjo būti jis. Kai susimąsto, jis visai nepriminė Danieliaus, šis vyras buvo trumpaplaukis, vilkėjo dailių švarką, kaip žmogus, priklausąs šiam rajonui, čia gyvenąs.

Ji pasilenkia, rankos remiasi į kelius. Paskui lėtai atsitiesia ir žingsnis po žingsnio kulniuoja mokyklos pusėn, kaip įmanydama greičiau. Eina tiesiai į savo klasę ir bando

nusiraminti. Kai įžengia pirmas mokinys, ji jau liovusis drebėti. Po vidudienio tai beveik pamiršta.

Po pamokų apsilanko Islandijos psichologų asociacijos atstovas ir aiškina mokytojų kolektyvui, kaip reikėtų paruošti vaikus. Patirtis rodanti, kad geriausia tiesiog sumenkinti testo svarbą, sako jis, pademonstruoti jiems, kad tai visai nesunku. Kitaip vaikai ims velnią paišyti, priskaldys iš adatos vežimą.

– Kaip tuomet turėtume tai pristatyti? Kaip pramogą? – klausia Hunbogis atversdamas delnus, nelyg, mąsto sau Veturą, keltų rankas dangop atnašaudamas.

Atstovas pakreipia galvą ir susimąsto.

– Ne, – ramiai sako. – Ne kaip pramogą. Bet kuo arčiau referendumas, tuo dažniau mums praneša, kad vaikai negali užmigti, nerimaudami, jog testo neišlaikys. Galbūt suaugusieji namie patys bando susidaryti nuomonę apie žymėjimo prievolę ir nesupranta, kad vaikai sėdi šalia it kempinės, sugerdami į save įtampą ir nežinią, nes trūksta informacijos. Todėl manome, jog svarbu kalbėti apie *įžvalgos vertinimą*, kai asmenys jaunesni nei aštuoniolikos. Ne apie empatijos testą. Svarbu, kokią kalbą vartojame. Nenorime, kad vaikai jaustų, jog šito jie gali neišlaikyti. Mes nieko nežymime.

Atstovas, Oulavuras Tandris, veikiausiai šiek tiek vyresnis už ją, tarp trisdešimties ir keturiasdešimties. Jis dažnai kalba per žinias SIELOS asociacijos vardu. Mokyklos direktorė prašė atsiųsti būtent jį. Ji supranta, kodėl jam šioje srityje sekasi. Jis turi švelnumo, supratingumo. Lyg ant tvirtų pamatų pastatytas namas. Ne ant smėlio, kaip kiti.

ŽYMĖJIMAS

– Tikimės, kad šios priemonės padės išvengti nerimo, diskomforto, gėdos ir net patyčių. Jūs, aišku, geriausiai už visus žinote, kad tai jautrus amžius, amžius, kai bandos instinktas šaukia individą, kai daugelis nori įsilieti į grupę. Vaikai niekada nepamatys vertinimo išvadų. Mes palaikysime ryšį tiesiogiai su kuruojančiu mokytoju, jei to prireiks. Be to, pažymėtose mokyklose pasitaikė vos keli atvejai. Tai pirmiausia vaikai, jau turintys problemų; tie, kurie patyrė sukrėtimų ar buvo apleisti.

– Atsiprašau, atleiskite, – sako kažkas iš salės galo, ir Veturą mato, kad tai viena iš tėvų komiteto mamų. – Ar mes, tėvai, nesužinosime, kurie vaikai susikirs, o kurie išlaikys?

– Tai nuspręš mokyklos direktorė, – aiškina atstovas. – Bet į tai reikia žiūrėti atsargiai. Jei vaikas įvertinamas žemiau normos, juo reikia ypač gerai rūpintis. Todėl būtų neblogai informuoti kitus tėvus. Žinia, prireikia viso kaimo užauginti vaiką ir panašiai. Bet pavojus tas, kad tada tėvai ims nejučiom sergėti savo vaiką nuo silpno individo, ir tai iš esmės kertasi su empatijos testo tikslais. Į antisocialų elgesį reikia atsakyti socialia įtrauktimi. Jei testo padarinys bus izoliacija, tai, tiesą sakant, padarysime vaikui meškos paslaugą.

– Šiame rajone taip niekada neatsitiks, – įsiterpia motina.

– Tikėkimės, kad ne, – sako Oulavuras Tandris.

– Kas, jei vaikas bus įvertintas žemiau normos?

– Jei vertintojai ras pagrindo įsikišti, jie susisieks su mokyklos direktore ir kuruojančiu mokytoju, ir šie kartu pasiūlys tėvams tinkamą sprendimą.